ORTAÇAĞDA İLK ÜNİVERSİTELER : STUDIUM GENERALE

Fatih RUKANCI*
Hakan ANAMERİÇ**

1. Giriş

Orta Çağ, Yunan Roma kültüründen sonra gelerek, Aydınlanma Çağı'na kadar uzanan yaklaşık bin yıllık bir dönemi kapsar. Orta Çağ şüphesiz Antikçağ ile Rönesans arasında bir geçiş dönemi olarak kabul edilir. Dolayısıyla hem önceki dönemden farklıdır hem de bir sonraki dönemin hazırlayıcısıdır. Orta Çağın başlangıç dönemini belirleyen en önemli etken şüphesiz Hıristiyanlık dininin doğuşu olmuştur. Fakat Orta Çağ düşünce sistemini belirleyen tek etken yalnızca Hıristiyanlık dininin dogmaları değildir. Orta Çağ düşüncesi incelenmek istendiğinde bu dönemdeki bilimsel çalışmaların siyasi, toplumsal olayların teknolojik gelişmelerin ve Antikçağ düşüncesiyle İslam Dünyası'nda yapılmış çalışmaların da birer faktör olarak ele alınması gerekir.

Batı Dünyası'nda 17. yüzyılda gerçekleşmiş olan bilimsel devrimi, 12. ve 16. yüzyıllar arasında ortaya çıkmış olan bilimsel, toplumsal ve siyasi olaylar hazırlamıştır. Bu olayları şekillendiren ve Batı Dünyası'nda bilimsel devrimin ortaya çıkmasında etkili olan üç temel etmen vardır. Bu etmenlerden birincisi 12. ve 13. yüzyıllar boyunca Yunan ve İslam bilimsel eserlerinin Latince'ye çevrilmesidir. Bu etmen, bilimsel devrimin oluşması sürecinde diğer iki etmene göre daha temel ve zorunlu bir işleve sahiptir. Çünkü, Orta Çağ biliminin şekillenmesi büyük ölçüde, daha önce üretilmiş bilginin Batı'ya aktarılması ile gerçekleşmiştir. Bu aktarılma işleminde, savaşların ve ticari ilişkilerin de önemli rolü olmuştur. Emeviler Dönemi'nde (661-750) Müslümanların İspanya'yı fethetmeleri ile birlikte, İslam Dünyası'nda üretilen bilimsel kaynakların Avrupa'ya aktarılmış olması, bu durumun belirgin ve bilinen kanıtıdır. Bu etkileşim ve kültür alışverişi, 431 yılında Efes'te düzenlenen III. Konsül tarafından sürgüne gönderilen Nesturius ve yandaşlarının Antik Yunan ve Roma eserlerini de beraberlerinde getirerek Urfa-Harran civarlarına yerleşmeleri ve burada Arap ve Fars toplumlarıyla etkileşime girmeleriyle başlamıştır.[1] Böylece bu eserler Süryanice, Sanskritçe, Yunanca, Latince ve Pehlevice'den çevrilerek dönemin bilimsel altyapısını oluşturmuştur. Bu şekilde gerçekleşen çe-

*Dr. Araştırma Görevlisi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü
**Araştırma Görevlisi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü
[1] Sevim Tekeli, *Modern Bilimin Doğuşunda Bizans Etkisi?*, Ankara 1975, s. 34.

viri faaliyetleri Avrupa'da Skolastik Dönem'in güçlenmesini ve bunun sonucu olarak bilimsel çalışmaların ve eğitim sisteminin yeniden yapılanmasını da beraberinde getirmiştir. Bu bakımdan 11. yüzyılın sonları Orta Çağ düşünce tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Çünkü bu dönemde İslam Dünyası, hem bilimsel çalışmalar hem de yetişmiş bilim adamları açısından Avrupa'dan daha ileri düzeydi. Yunanca, Arapça ve Farsça eserlerin Latince'ye kazandırılması için İspanya'da Tuleylule'de (Toledo) başpiskopos Raymond de Sauvetat tarafından bir çeviri okulu kurulmuş olması bu durumun açık bir kanıtıdır[2].

Bilimsel devrimin oluşumunu sağlayan ikinci etmen ise, Orta Çağ'da üniversitelerin ortaya çıkması ve yaklaşık 800 yıl boyunca bir kurum olarak varlıklarını devam ettirmeleridir. Orta Çağ Latin toplumunun gelişimi kilise ve kentlerin bağımsız olarak örgütlenmelerini sağlamış, ilk üniversiteler de bu idari örgütlenme içerisinde kendilerine yer bulmuştur. 12. ve 16. yüzyıllar arasında İslam, Çin, Hindistan ya da Antik Güney Amerika'daki uygarlıkların eğitim kurumları ile Orta Çağ Batı Dünyası'nın üniversiteleri karşılaştırılamaz. Çünkü Orta Çağ'da Avrupa'da ortaya çıkan üniversiteler, modern bilimi geliştirmeye yönelik alt yapıları, ders programları, kuralları, siyasi – hukuksal ayrıcalıkları ve sıra dışı faaliyetleri ile diğerlerinden ayrılırlar[3]. Orta Çağ Skolastik Dönemi'nde eğitim ve öğretimin sürdürüldüğü ve bilgi üretiminin gerçekleştirildiği kurumlar olarak 12. yüzyıla kadar katedral ve manastır okulları ön plandadır. Bu okullar, 12. yüzyılda etkilerini kaybetmiş ve üstünlüklerini üniversitelere kaptırmışlardır. Bu yeni eğitim ve öğretim kurumları, hoca ve öğrencilerin seçimi, düzenli ders programları, tartışmalar, bilimsel çalışmalar ve kütüphaneleri ile katedral ve manastır okullarından ayrılmaktadırlar. Bunun yanı sıra, üniversitelerde bilginin kayıtlı olduğu ve bilginin yayılmasına aracılık eden kitaplar, Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde olduğu gibi korunması gereken birer put değil, bilginin üretimi ve yayımı için birer araç haline gelmiştir.

Üçüncü etmen ise; din ve bilimin, birer etkinlik olarak birbirinden ayrılmasıdır. Bu ayrılma sonucunda Orta Çağ'da giderek iki farklı düşünsel etkinlik, bilgi üretme yöntemi, ve bilgi türü ortaya çıkmıştır. Albertus Magnus (1193-1280) ile başlayıp Thomas Aquinas (1225-1274) ile yerleşen bu anlayışa göre, din ve bilim ayrı alanlarda bilgi üretmeli ve ürettikleri bu bilgileri kendi yöntemleriyle ve birbirlerine müdahale etmeden yorumlamalıdır. Thomas Aquinas'a göre inanma ile bilmenin alanları ayrıdır, inanmanın dayanağı inanç; kaynağı Kutsal Kitap ve din otoriteleri; bilimin dayanak noktası ise akıl ve kaynağı da doğadır. Bu yaklaşım ile din ile bilimin çalışma alanları birbirinden ayılmakta, bu iki alanın doğruları ve yanlışları önceden olduğu gibi uzlaştırılmaya çalışılmamakta ve sorunlarını kendi yöntemleriyle çözümlemeleri öngörülmektedir. Bu anlayışın yaygınlaşması sonucu zamanla birçok din bilimcisi yalnızca laik bilimsel müfredatı ka-

[2]Gülnihal Küken, *Ortaçağ'da eğitim Felsefesi*, İstanbul 2001, s. 48.

[3]Grant Edward, When Did Modern Science Begin? *American Scholar*, 66, 1, 1997, s. 106.

bul etmekle kalmamış, aynı zamanda pozitif bilimlerin dini açıklayıcı ve aydınlığa kavuşturucu gerekliliğine de inanmışlardır[4].

Bu bağlamda çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, Orta Çağ'da düşünce sisteminin şekillenmesine ve 17. yüzyılda Batı'da bilimsel devrimin gerçekleşmesine neden olan bu koşulların etkileri göz önüne alınarak, ilk üniversitelerin ortaya çıkışı ve gelişimi ele alınacaktır.

2. İlk Üniversiteler

2.1. Studium Generalelerin Ortaya Çıkışı

Orta Çağ Batı Avrupası'nda entelektüel umutsuzluk, Karanlık Çağ'dan sonra birçok katedral ve manastır okulundaki öğrenim merkezlerinin önem kazanmasına neden olmuştur. Erken Orta Çağ'da varolan ve yüksek öğretim kurumları olarak kabul edilen bu okullar, az sayıda olmalarına rağmen 13. yüzyıla kadar tam anlamıyla gelişme gösterememiş ve bölgesel nitelik taşımaktan öteye gidememişlerdir. 13. yüzyıl öncesinde uzunca bir süre bugünkü anlamda üniversitelere benzer eğitim ve öğretim kurumları yoktu. Orta Çağ üniversitelerinden önce Avrupa'da kilise, katedral ve manastır okulları ve bir de özel hocaların belli bir gruba ders verdikleri merkezler vardı. Bu merkezlere "***studium generale***" adı verilmekteydi[5]. Böylece Avrupa'nın birçok şehrinden çeşitli konularda eğitim görmek isteyen çok sayıda öğrenci studium generalelerde toplanmıştır. Doğal olarak, eğiticilerden iyi olanlar daha fazla talep görmeye başlamış ve ardından da zamanla öğretmenler ve öğrenciler dernek-lonca benzeri örgütlenmelere gitmişlerdir. Studium generaleler belirli bir müfredat ya da ders programına göre eğitim vermemişlerdir. Öğrencilerin öğretmenlerini birer eğitimci olarak ve istedikleri zaman dinledikleri Studium generalelerde aynı zamanda benzer konularda eğitim veren öğretmenler bir araya gelerek örgütlenmeye başlamışlar, papa ve dönemin hükümdarları tarafından da siyasi ve maddi destek görerek kurumsallaşma aşamasına gelmişlerdir[6]

Günümüzdeki üniversite ismine kaynaklık eden "***Universitas***" terimi ise, o dönemde çoğunlukla öğrenci kitlesini belirtmek için kullanılmaktaydı ve özellikle yabancı uyruklu öğrencilerin başka bir milletten olduğunu çağrıştıran bir terim olarak kullanılıyordu. "***Universitates***" teriminin erimesi ve kısaltılmasıyla "***universitas***" haline dönüşen terim Orta Çağ boyunca zamanla bir takım terimsel ve kavramsal farklılıklarını yitirmiş ve universitas tek başına kullanılmaya başlamıştır. Dolayısıyla Orta Çağ'da universitas yani, üniversite kelimesi bugünkü anlamında değil, "***corporation***" dernek, kurum anlamında kullanılmaktaydı.

---

[4]İsmail Zeki Eyuboğlu, *Ortaçağ Felsefesi*, İstanbul, 2002, s. 222-226, 234-236; Bilim Tarihine Giriş, Ankara 2001, s. 126-128; Küken, 2001, s. 548-563.

[5]Aydın Sayılı, "Ortaçağ İslam Dünyasında İlmi Çalışma Temposundaki Ağırlaşmanın Bazı Temel Sebepleri (Avrupa ile Mukayese)", *Araştırma*, 1, s. 39.

[6]Elmer D. Johnson, *A History of Libraries in the Western World*, New York; London 1965, s. 120-121.

Öğretmenler kendi öğretim sistemlerini geliştirmek ve öğrencilerine aktarabilmek, öğrenciler de daha iyi bir eğitim almak ve gereksinimlerini karşılayabilmek amacıyla bir grup halinde biraraya gelip, bir kurum yapısı içerisinde Orta Çağ şehirlerinde kendi haklarını savunmaktaydılar. Modern anlamda üniversite için kullanılan terim studium generaledir. Studium generale terimi, Orta Çağ'da rastlantısal olarak diğer bir çok grubu da ifade etmiştir. Dolayısıyla Studium Generalè terimi universitas terimini de kapsayan ve uzun yıllar ilk üniversiteler için kullanılan genel bir ifadedir. Orta Çağ Avrupası'nda üniversite için kullanılmış olan terimlerden biri ***"universitas scholarium"*** bir başka terim de majeste (hükümdar, papa vb.) tarafından tanınan, scholarium ve benzeri bir kelime ile birleştiğinde ortaklık ve topluluk anlamı taşıyan ***"Universitas Magistrorum et Scholarium"*** dur[7].

Orta Çağ Avrupa'sında eğitim sistemindeki değişim, 529'da Platon'un Academia'sının kapatılmasıyla başlamıştır. Bu olayla birlikte Doğu Roma İmparatorluğu'ndaki Hıristiyanlık dışı (pagan) okullar tamamıyla ortadan kalkmıştır. Bu okulların yerini Hıristiyanlık dininin inanç ve davranış sistemlerinin anlatıldığı ve din adamlarının yetiştirildiği kilise okulları almıştır. Batı Avrupa'nın ilk okulları Benedictine rahiplerinin gençlere okuma-yazma öğretmesiyle 6. yüzyılda oluşmaya başlamıştır. Bu okullar kilise, katedral ve manastır gibi dini kurumlar ile ortak hareket etmekte ve dışarıdan yönetilmekteydi. 787 yılına gelindiğinde Fransa'da imparator Charlemagne'ın (Şarlman) tüm kilise ve bağlı kuruluşların birer okul açmaları için bir buyruk yayımladığı görülür. Laik eğitime yönelik bu okullar, ilerleyen yıllarda kurulacak üniversitelerin çekirdeklerini oluşturmuştur. Doğuda üstü örtülü de olsa canlılığını sürdüren eğitim ve öğretim geleneği böylece Batı'ya da bir ölçüde aktarılma olanağı bulmuştur[8]. Orta Çağ Batı toplumunda din dışı konularda da eğitim görme gereksinimi studium generalelerin oluşmasını sağlamıştır. Bunun yanı sıra ilk üniversiteler olarak kabul edilen bu okulların ortaya çıkışını iki temel nedene bağlayabiliriz. Bunlardan ilki, Orta Çağ Batı Avrupası'nın 8. yüzyıldan itibaren ciddi bir biçimde İslam medeniyetiyle etkileşime girmesi, kentleşmenin ortaya çıkışı ve din adamlarının bilgi düzeyinin artmaya başlamasıdır. İkincisi ise, bir kurumsal birlik fikrinin ortaya çıkması ve böylelikle Orta Çağ Batı Dünyası'nda kiliseler, manastırlar ve diğer dini kurumların bir hiyerarşi içersinde yer alarak araştırma yapan, bilgi üreten kurumlar haline gelmeleridir[9]. Studium generalenin tarihi İtalya'da başlar; bu kurumlarda eğitimi verilen konular din dışı olmakla beraber, bu okullar da kilise tarafından denetlenmekteydi. 9. yüzyılda kurulan ve ilk büyük studium generale olan Salerno Tıp Okulu, tıp eğitimi vermesinin yanı sıra tüm Avrupa'da Katolik öğretisinin

[7] *Medieval Universities*, http://www.geocities.com/noelcox/Medieval_Universities.htm 2003.; Aldo Guena, "*European Universities: An Interpretetive History*", http://www.merit.unimaas.nl/publications/rmpdf/1996/rm1996-003.pdf 1996.; Jacques Verger, "*Patterns*", A History of the University in Europe Volume I: Universities in the Middle Ages, Editor: Hilde de Ridder - Symoens, Cambridge 1992, s. 37.

[8] Cemal Yıldırım, *Bilim Tarihi*, İstanbul 2003, s. 71.

[9] Vakur Versan, "Üniversitelerin Tarihi Gelişimi ve Toplumsal Görevi", *Hukuk Araştırmaları*, 4, 1-3, 1989, s. 13.

yaygınlaşmasında da önemli rol oynamıştır[10].

1079 yılında Papa VII. Gregory, piskoposların kontrolünde ruhban sınıfını eğitmek amacıyla katedral okullarının kurulması için bir emir yayınlamıştır. Bu okullar, Paris ve Orléans gibi geliri yüksek kentlerde kurulduğu için, kısmen de olsa eski manastır okullarından daha iyi bir gelişme olanağına sahipti. 1079-1142 yılları arasında Liver Seine'ın kıyısında bir katedral okulunda eğitmelik yapan Petrus Abaelardus, Paris'in lider hocasıdır; onun yüksek ünü, popülaritesi diğer öğretim elemanlarını da Paris'e çekmiştir[11]. İtalya, Fransa ve İngiltere'deki ilk üniversitelerin kurulma aşamasında İspanya'da (Endülüs) İslam Uygarlığı tarafından daha önce kurulmuş olan eğitim kurumlarından esinlendiği görülmektedir. Hıristiyan öğrenciler, Avrupa'da üniversiteler henüz kurulmamışken İspanya'daki İslam eğitim kurumlarına gitmekteydiler.

Bologna'daki okulların gelişimi, 1155 yılında İmparator I. Frederick Barbarossa'nın öğrencileri koruma altına alması ve öğrencilerin sadece kendi hocaları ya da Bologna piskoposu tarafından yargılama yetkisi olduğunu belirten emriyle başlamıştır[12]. Böylece hukuk eğitimi almak isteyen bu öğrenciler bir araya gelerek 1158 yılında Bologna'da hukuk eğitimi veren bir üniversitenin kurulmasını sağlamışlardır. İtalya'da Salerno ve Bologna'da tamamıyla Arapça metinlerin Latince çevirileriyle derslerin okutulduğu tıp okulları da vardı. Bu okullar aynı zamanda katedral okulları ile üniversiteler arasındaki bağı da sağlıyorlardı. Bologna'daki üniversite Salerno Üniversitesi'nin aksine gerçek anlamda üniversite literatürüne katkıda bulunan ürünler vermiştir. Paris'te 1200'den önce kurulmuş ve din eğitimi veren üç okul bulunmaktaydı. Bunlar dışarıdan gelen öğrencilere din eğitimi veren Notre Dame, Saint Victor ve Ste. Geneviève adlı din okullarıydı[13]. Paris Üniversitesi'nin kurulması, Bologna Üniversitesi'nin kurulması ile aynı tarihlere rastlamaktadır ve bu üniversitenin kuruluşunda 11. yüzyılın sonunda Paris'te kurulan ve yukarıda sözü edilen bu üç okulun önemi büyüktür.

Studium generale adıyla kurulan bu üniversitelerin resmi olarak tanınması ve faaliyet göstermesi için papa, kral ya da imparatordan resmi izin almaları gerekliydi. Bu bağlamda 1225 yılında İmparator II. Frederick'in resmi buyruğuyla ilk studium generaleler Napoli'de bir ün ve prestij kazanarak yasal izinli kurumlar haline gelmişlerdir. Böylece Napoli Üniversitesi ilk devlet üniversitesi olma özelliğini de taşımaktadır[14]. Bunu takiben benzer bir uygulamayı Papa IX. Gregory Toulouse'da 1229 yılında gerçekleştirmiştir. Avrupa'da diğer studium generaleler papanın ya da imparatorun emriyle birbiri ardına kurulmuştur. 1292 yılında Paris ve Bologna'daki studium generaleler Papa IV. Nicholas'ın emriyle resmi nitelik kazanmışlardır. Oxford Üniversitesi de bu geleneğin de-

[10]Deniz Ögüt, "Üniversite Tarihi Üzerine-I", *Yeni Olgu*, 31, 1, 1984, s. 49.

[11]Matt Donnelly, "Medieval U.", *Christian History*, 21, 1, 2002, s. 20.

[12]Verger, 1992, s.48.

[13]Michael H. Harris, *History of Libraries in the Western World*, Metuchen 1995, s. 108.

[14]Jacques Le Goff, *Ortaçağ Batı Uygarlığı*, İzmir 1999, s. 75.

vamı olarak 1254 yılında Papa IV. Innocent'in izniyle kurulmuştur. İngiltere'de 1209 yılında kurulmuş olan bir diğer studium generale de Papa XXII. John'un emriyle 1318 yılında resmi nitelik kazanan Cambridge Üniversitesi'dir[15]. Kuzey İtalya'da Bologna'dan ayrılan öğrenciler tarafından kurulan Reggio Üniversitesi ve 1160'da bir hukuk okulu ile birleştirilen ancak gerçekte tıp okulu olan Montpellier Üniversitesi, Avrupa'da kurulan diğer iki önemli eğitim kurumudur[16].

Orta Çağ'da kurulan bu ilk üniversiteler, gerek idari yapı gerekse eğitim sistemleri yönünden farklı özellikler göstermekteydi ve bu özellikleriyle Avrupa'da kendilerinden sonra kurulan üniversiteler için model oluşturmaktaydılar. Örneğin Paris Üniversitesi'ni Batı Hıristiyan aleminin efsanevi dinsel merkezi olarak diğerlerinden ayrı tutmak gerekir. 13. yüzyılın ünlü düşünür ve din adamlarından olan Albertus Magnus (Albert the Great), onun öğrencisi Thomas Aquinas'ın yanı sıra dokuz papanın Paris Üniversitesi'nde eğitim gördüğü bilinmektedir[17]. Paris Üniversitesi gerek ilk üniversitelerden biri olması gerekse yapısal olarak üniversitelerin özerkleşme girişimlerini bünyesinde barındırması açısından dikkati çekmektedir. Bu üniversitede öğrenci ve öğretim üyelerinin birlikte örgütlendikleri bir yapı söz konusuydu. Öğrenci egemenliğinin ağır bastığı Bologna Üniversitesi'nin tersine öğretim üyelerinin belirgin bir ağırlığının olduğu Paris Üniversitesi, piskoposluktan bağımsızlaşma yönünde önemli başarılar kazanmıştır. Oxford Üniversitesi'nin 1115 yılında 60-100 öğrencinin bir araya gelmesiyle, Priory St. Frideswide'ın Augustinian kilise yasalarıyla ortaya çıktığı görülmektedir. Bu üniversite 1163 yılına kadar bir studium generalè olarak nitelendirilmemiş ve Paris'te kral I. Henry'e ve sarayına yakınlığı ile dikkati çekmiştir. 1150'ye doğru Paris'teki din okulları üniversite konumuna gelmişler ve 1167 yılında Paris'teki okullarda eğitim görmüş olan bir grup İngiliz öğrenci buradan ayrılarak Oxford Üniversitesi'nin şekillenmesine yardımcı olmuştur[18].

Oxford Üniversitesi matematik ve doğa bilimleri alanlarında önemli bir yere sahipti. Ancak 1209 yılında borçları nedeniyle bir süre eğitimine devam edememiştir. Bu nedenle Oxford'dan ayrılan öğretim üyeleri Cambridge Üniversitesi'nin temellerini atmışlardır. 13. yüzyılın başlarında Cambridge Üniversitesi önemli bir gelişme göstermiş ve studium generale olarak kabul görmüştür. Cambridge ve Oxford Üniversiteleri yapısal olarak 1264 yılında kurulan Merton College'den önemli ölçüde etkilenmiştir. Merton College, halkın içinde ve ruhban sınıfı tarafından kabul görmüştür. Bu kolej yapısı 1571 yılında yasal yapılarıyla diğerlerinden ayrılan İngiliz üniversiteleri için de önemli bir özelliktir. Cambridge ve Oxford Üniversiteleri'nin halk ve ruhban sınıfı tarafından kabul

[15] *Medieval Universities*, 2003; Verger, 1992, 50-55.
[16] Harris, 1995, s. 109.
[17] Donnelly, 2002, s. 20.
[18] *Medieval Universities*, 2003; Harris, 1995, s. 109.

görmesi, üzerlerindeki merkezi otorite ve dini kuralların baskısının azalmasına neden olmuştur. Bunun sağlanmasında ise, rahip Lincoln ve Ely'nin kişisel denetimleri altında verilen emirler önemli ölçüde etkili olmuştur. Bu iki İngiliz üniversitesinin yanı sıra Kuzey Fransa ve Almanya'da kurulan üniversiteler öğretim sistemlerindeki benzerlikleriyle, Paris modelinden sonra Orta Çağ'a egemen olmuşlardır. 1348-1450 yılları arasında Avrupa'da faaliyet gösteren studium generalèlerin sayısının 1500'lerde 52'ye kadar yükseldiği görülür[19].

Kısa bir süre sonra Avrupa'da birçok studium generale ortaya çıkmış, ilk olarak Paris'te ve daha sonra İngiltere'de sonraki 300 yıl boyunca çeşitli kentlerde çok sayıda üniversite kurulmuştur (Bkz. Harita 1).

2.2.Eğitim-Öğretim ve Kampus Yaşamı

Orta Çağ'da üniversitelerin kurulmaya başlamasıyla aydınlar, bilim adamları, filozoflar, hukukçular, tıp doktorları, edebiyatçılar, misyonerler ve din adamlarından oluşan ve ***"clerisy"*** (ulema / bilim adamları) adı verilen, bilgi üreten ve onu aktaran bir sınıf ortaya çıkmaya başlamıştır. Clerisy içinde çoğu doktor ve hukukçu olan bilgili, dindışı kişiler topluluğu vardı. Hukuk ve tıp, hem Orta Çağ üniversitesinde yeri, hem de Orta Çağ üniversitesi dışında statüsü olan iki laik bilim dalıydı. Bu topluluk dernek türü bir örgütlenme içinde yer almış ve rakiplerine karşı kolejler oluşturmuşlardır. Clerisy sınıfının gelişmesi Orta Çağ Avrupası'nda üniversitelerin ve üniversite kütüphanelerinin sayıca fazlalaşmasını da beraberinde getirmiştir[20]. Bununla birlikte Orta Çağ üniversitelerindeki öğretim üyelerinin büyük çoğunluğu din adamlarından oluşmaktaydı. Üniversitede öğretim üyesi olmak isteyen birinin en az altı yıllık bir eğitim sürecinden geçmesi zorunluydu ve bu zorunluluk özel üniversiteler tarafından da kabul edilmişti. 1215 yılında hazırlanan Paris üniversitesi yönetmeliğine göre, öğretim üyesi olmak için kişinin en az 20 yaşında ve hiçbir yüz kızartıcı suç işlememiş olması gerekirdi. Din eğitimcileri (tanrıbilimciler - teolog) ise hem en az sekiz yıl öğrenim yapmadan hem de okullarda okutulan dersleri sadakatle izlemeden 35 yaşından önce Paris'te ders veremezdi. Bir toplumun karşısında ders verebilmesi için Tanrıbilim dalında en az beş yıl alışma görevi (staj) yapmış olması da gerekiyordu[21].

Orta Çağ boyunca üniversitelere tanınan ayrıcalık ve haklar çerçevesinde öğretim üyeleri ve öğrencilerin elde ettikleri sosyal ve hukuki kazanımlar ise maddeler halinde

---

[19] *Medieval Universities*, http://www.duke.edu/~jjm6/thesis.html#VII.%20Conclusion, 1995.; Verger, 1992, 50-55.

[20] Peter Burke, *Bilginin Toplumsal Tarihi*, İstanbul, 2000, s. 21.; Hakan Anameriç, *Kütüphanelerde Yönetim Bilgi Sistemleri ve Bir Model Önerisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2003, s. 70.

[21] "Ortaçağda Avrupa Ülkelerinde Verilen Hak ve İmtiyazlar", Çeviren: Necmi Eryılmaz, *Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi*, 7, 1, 1971, s. 307-308.

şu şekilde özetlenebilir:

- Üniversite master (okulun en eski öğretim üyesi ve yöneticisi)'i ya da piskopos tarafından yargılanma ayrıcalığı,
- Barınacak yer (pansiyon, ev, oda vb.) sağlanmasının kolaylaştırılması,
- Kilise, belediye, loncalar, dernekler tarafından yiyecek ve içecek (iaşe) yardımı,
- Sahip oldukları mal ve mülklerin korunması,
- Kendilerinin ve ailelerinin can güvenliğinin sağlanması,
- Ders kitapları için ödünç verme, kiralama ve kitaplar karşılığında rehin bırakma işlemlerinin düzenlenmesi,
- Araştırma ve incelemeler için mali destek sağlanması,
- Grev yapma hakkı,
- Üniversitelerin kendi ders programlarını hazırlayabilme, öğrencilerine derece vermek için kriterler belirleme ve kendi öğretim üyelerini yetiştirebilme hakkı[22].

Zor ve hemen her yönden yorucu bir meslek yaşamı olasılığına rağmen, öğretim üyelerinin çoğu Orta Çağ boyunca akademik özgürlüğün avantajlarını yaşamışlardır denilebilir.

Orta Çağ'ın ilk dönemlerinde geleneksel manastır ve katedral okullarının eğitim programları ***(curriculum)*** retorik, gramer ve diyalektikten oluşan ***trivium*** ve ileri düzeyde aritmetik, geometri, astronomi ve müzikten oluşan ***qudrivium***dan meydana gelmekteydi. Bu program aynen üniversitelerde de geçmiştir. 12. yüzyıldan itibaren kurulmaya başlayan Avrupa üniversitelerinin ders programlarında dikkat çekici bir tek biçimlilik söz konusuydu. Bu durum öğrencilerin ve öğretim üyelerinin bir üniversiteden diğerine kolayca geçiş yapmalarını sağlamaktaydı. Üniversitelerde alınan ilk derece "***bachelor of arts - baccaleuriat***" idi ve öğrencinin "***bachelor***" olduğu yedi özgür sanat (trivium + quadivium) ikiye ayrılmaktaydı. Dille ilgili dersleri, gramer, diyalektik ve retorik oluştururken, sayılarla ilgili dersler aritmetik, geometri, astronomi ve müziktir. Uygulamada üç tür felsefeye de yer verilmekteydi; etik, metafizik ve doğa felsefesi[23].

Orta Çağ Avrupası'ndaki üniversitelerin ders programlarının trivium bölümünü oluşturan derslerde retorik için Cicero'nun "Ad Herremium" ve Aristoteles'in "Rhetoric"; gramer için Donatus'un İstanbul'da yazmış olduğu "Ars Minor" ve "Ars Major", Priscian'ın "Institutionas Grammaticae", Bethune'li Eberhard'ın "Graecismus", Villa Dei'li Alexander'ın "Doctrinale"; diyalektik için ise, Aristoteles'in Boethius tarafından çevrilmiş olan "Prior", "Posterior Analytics", "Topics", "Sophistical Refutations", "Metaphysics", "De Anima", "Categories", Porphyry'nin "Isagoge", Gilbert de la Porrée'nin "Books of Six Principles" ve Petrus Hispanus'un "Summulae Logicales" adlı eserlerinin

[22]Ortaçağda, a.g.e., s. 301-313.; Grant, 1997, s. 107.
[23]Burke, 2000, s. 91-92.

yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir[24]. Ders programlarının quadrivium bölümünde okutulan kitaplara örnek olarak da; aritmetik için Bath'lı Abeleard tarafından çevrilen Euclid'in "Elements", Sacrobosco'lu John'un "Algorismus" ve Pythsagoras'ın "Arithmetica"; geometri için Ptolemy'nin (Batlamyus) ve Euclid'in "Optica", Aristoteles'in "Meteorologica"; astronomi için Sacrobosco'lu John'un "De Sphera", Cremona'lı Gerard tarafından çevrilen Ptolemy'nin "Almagest", Robert Grosseteste'nin "Computus", Saint Victor'lu Hugh'nun "Practice Geometriae" ve müzik için Boethius'un "De Institutione Musica" ve Aurelius Augustinus'un "De Musica" adlı eserleri gösterilebilir[25].

Yedi Özgür Sanat'a (Artes Liberales) ek olarak tıp, hukuk ve teoloji, üniversitelerdeki ilk fakülteleri de temsil etmektedirler. Bu fakültelerde okutulan derslere temelde kaynaklık eden eserlere örnek verilecek olursa; tıp eğitimi veren fakültelerde; Hippocrates'ın "Aphorisms", "Prognostics", Galenos'un "Ars Medica", "Ars Parva", "Tegni" ve "Microtechne", Dioscorides'in "Meteria Medica" adlı eserlerinin yanı sıra, Orta Çağ'da tıp biliminin önemli ölçüde etkilendiği ve birçok çevirisinin yapıldığı İbn-i Sina'nın "Canon – Kanun", adlı eseri, Ali bin el-Abbas el-Magusi'nin tıp konusundaki çalışmaları, Ebubekir Zekeriya er-Razi'nin "Liber Ad-Almonserem" adıyla Latinceye çevrilen "Kitab el-Mansuri" ile "Liber Continents" adıyla Latinceye çevrilen "Kitab el-Havi - El-Cami ve Ebu el-Kasım Halef bin Abbas ez-Zahravi'nin cerrahi çalışmaları; hukuk için Roma ve Kilise hukukunu temel alan "Corpus Iurus Civilis" ve "Corpus Iurus Canonici", Gretian'nın "Decretum" adlı eseri; teoloji için ise; temel kaynak olarak "İncil" ve patriklerin İncil'e ilişkin yorum kitaplarının yanı sıra, Aurelius Augustinus'un "De Trinitate", "De Civitate Dei" ve "Confessiones", Thomas Aquinas, Saint Bonaventure, Duns Scotus, Occam'lı William tarafından üzerine yorumların yapıldığı Peter Lombard'ın "Sentences", Dacialı Boethius'un "Theological Tractetes", Petrus Abeleardus'un "Sic et Non" ve Thomas Aquinas'ın "Summa Theologica" adlı eserleri gösterilebilir[26]. Aynı zamanda Orta Çağ süresince bu bilimlerle ilgili yapılan yeni çalışmalar sözü edilen bilimlerin alt dallarının varlığını da açığa çıkarmış ve bu alt dallar Kopernik, Galileo, Francis Bacon ve Kepler gibi bilim adamlarının çalışmalarıyla etkinliğini sür-

[24]Gordon Leff, "*The Trivium and Three Philosophies*", A History of the University in Europe Volume I: Universities in the Middle Ages, Editor: Hilde de Ridder - Symoens, Cambridge 1992, s. 312-313.

[25]Kadir Çüçen, *Orta Çağ Felsefe Tarihi*, İstanbul, 2000, s. 44.; John North, "*The Quadrivium*", A History of the University in Europe Volume I: Universities in the Middle Ages, Editor: Hilde de Ridder - Symoens, Cambridge 1992, s. 343-350.; Pearl Kibre and Nancy G. Siraisi, "*The Institutional Settings: The Universities*", Science in the Middle Ages, Chicago 1978, s. 127-131.

[26]Nancy Siraisi, "*The Faculty of Medicine*", A History of the University in Europe Volume I: Universities in the Middle Ages, Editor: Hilde de Ridder - Symoens, Cambridge 1992, s. 366-378.; Küken, 2001, s. 219.; Antonio Garcia Y Garcia, "*The Faculties of Law*", A History of the University in Europe Volume I: Universities in the Middle Ages, Editor: Hilde de Ridder - Symoens, Cambridge 1992, s. 393-394.; Monika Azstalos, "*The Faculty of Theology*", A History of the University in Europe Volume I: Universities in the Middle Ages, Cambridge 1992, s. 409-412, 440.

dürebilmiştir. Orta Çağ üniversiteleri, neredeyse ilk yıllarından itibaren bazı alanlarda uzmanlaşmışlardır. Paris, Cambridge ve Oxford teoloji, kilise hukuku (canon law) ve Yedi Özgür Sanat'a (Artes Liberales) odaklanırken, İtalya ve Güney Fransa'daki üniversitelerde Roma hukuku ile Arapça ve İbranice kaynaklardan tıp okutulmaktaydı[27].

Ancak tüm bu derslerin okutulması Aristoteles'in Batı Dünyası tarafından yeniden keşfedilmesinden önceydi. Aristoteles'in yeniden keşfedilmesinde Orta Çağ bilimsel, dini ve felsefi yaşantısına önemli katkılarda bulunan Dominiken ve Fransisken tarikatlarının etkisi büyük olmuştur. Bu iki tarikat zaman içinde farklı çalışma alanlarına yönelmiş, Fransiskenler bilime, Dominikenler ise felsefeye yönelik çalışmalar yapmışlardır. Dominikenlerin önemli düşünür ve bilim adamlarından olan Albertus Magnus ve Thomas Aquinas skolastik dönemin bilgi üretme ve eğitim sistemi olan skolastik yöntemin yeniden yapılandırılmasında önemli rol oynamışlardır. Magnus ve Aquinas'ın başlattığı bu yenilik dönemi Avrupa'yı Rönesans'a kadar götürecektir. Fransiskenler içinde ise, Roger Bacon, Ockham'lı William, Brabant'lı Siger, Bonaventura ve Dacia'lı Boethius gibi önemli düşünürler vardı. 13. yüzyıl bilimsel düşüncesine damgasını vuran Fransisken ve Dominikenlerin üniversite çevrelerine girmeleriyle Orta Çağ düşünsel hayatında önemli sayılabilecek adımlar atılmıştır. Dominikenler üniversitelerin gelişmesinde ve Hıristiyan düşüncesinin sistemleştirilmesinde rol oynarken, Fransiskenler daha çok bilimsel düşüncenin gelişmesinde etkili olmuşlardır[28].

Erken Orta Çağ'da temel bilimlere önemli ölçüde katkıda bulunulmamış, önemli başarılara ulaşılan doğa felsefesi üzerine yoğunlaşılmış ve bu dönemde Yunan-Arap (İslam) bilgisinin bir mirasa dönüştürülmesi amaçlanmıştır. 12. yüzyılda Aristoteles'in çalışmaları, Latince ve Fransızca'ya çevrilerek okutulmaya başlamıştır. Bu çeviriler Orta Çağ üniversitelerinde temelde mantık ve doğa felsefesinden oluşan eğitim programlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Mantık ve doğa felsefesi gibi dersler Batı Avrupa Orta Çağ üniversitelerinde sürekli olarak yaklaşık 450-500 yıl okutulmuştur. Paris, Oxford gibi büyük üniversitelerin fen fakültelerindeki ders programlarında ise tıp, din bilim (teoloji) ve hukuk dersleri önemli ölçüde yer almıştır. Yüzyıllar boyunca doğa felsefesi, geometri ve astronomi doktora ve master düzeyinde temel eğitim programında yer almıştır. Daha yüksek disiplinler olan hukuk, tıp ve din bilim dersleri ise, lisans üstü eğitime kabul için okunması gereken zorunlu dersler arasındaydı. Öncelikle doğa felsefesi ve mantık biliminin öğretiminde bir kurumsallaşmaya gidilmiştir. 4-6 yıllık yüksek öğretim doğa felsefesi ve mantık üzerine temellendirilmiştir. 13. ve 15. yüzyıllar boyunca tüm

[27]Burke, 2000, s. 99-101.; Grant, 1997, s. 109.; Donnelly, 2002, s. 21.; Frederick B. Artz, *Ortaçağların Tini: İ.S. 200- 1500 Bir Tarihsel Gözlem*, Çeviren: Aziz Yardımlı, İstanbul 1996, s. 252-258.; George Makdisi, "*Ortaçağ'da yüksek Öğretim: İslam Dünyası ve Hıristiyan Batı*, Çeviren: Ali Hakan Çavuşoğlu ve Hasan Tuncay Başoğlu, İstanbul 2004, s. 344-345.

[28]Küken, 2001, s. 85.

Avrupa'da hatta en doğuda yer alan Polonya'da bile doğa felsefesi ve mantık dersleri üniversitelerin çoğalması ile birlikte yaygınlaşmıştır. Üniversitelerdeki ders programları kilise ve idari yönetim tarafından onaylanmadıkça uygulanamazdı[29].

Üniversitelerin tüm Avrupa'da yaygınlaşmasıyla Aristoteles'in eserleri ve düşünceleri eğitim programlarının merkezini oluşturmuştur. Üniversitelerde Aristoteles'in yanı sıra Gilbert de la Porrée, Boethius, Bonaventura, Robert Grosseteste, Roger Bacon, Theodoric Freiberg ve diğerlerinin de eserlerinden yararlanılmaktaydı. Dinbilim eğitiminde ise, 14 yıl veya daha fazla bir süre Peter Lombard'ın 12. yüzyılda yazılan "Book of Sentences"ları, patriklerin yorum kitapları ve ***İncil*** okutulmaktaydı[30].

Ders programlarının yeniden örgütlenmeye başlamasıyla farklı bilim dallarının da üniversitelerin ders programları içinde yer almasını sağlamıştı. Erken yeniçağ Avrupa'sında Orta Çağ üniversitelerindeki ders programlarında bir değişiklik olmamış sadece bu programlar genişletilmiştir. Geleneksel olarak tüm üniversitelerde yer alan trivium ve quadrivium'un yanına hukuk, tıp ve dinbilim eklenmiştir. Bu genişleme 15. yüzyıldan sonra hız kazanmış, şiir, etik, tarih, coğrafya, kimya, jeoloji, meteoroloji, doğa tarihi, iktisat, botanik, fizik gibi konuların eklenmesiyle üniversitelerde yeni kürsüler açılmış, bu da uzmanlaşmanın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Aynı zamanda Orta Çağ süresince bu bilimlerle ilgili yeteneklere sahip olan alt dalların varlığı da açığa çıkarılmış ve bu alt dallar Kopernik, Galileo, Francis Bacon ve Kepler gibi bilim adamlarının çalışmalarıyla etkinliğini sürdürebilmiştir[31].

Orta Çağ üniversiteleri neredeyse ilk yıllarında uzmanlık çalışma alanlarını oluşturmuşlardır. Paris, Cambridge ve Oxford dinbilim, kilise hukuku ve yedi özgür sanata odaklanırken İtalya ve Güney Fransa'daki üniversiteler de Roma Hukuku ile Arapça ve İbranice kaynaklardan tıp okutulmaktaydı[32]

Özellikle dinbilim ve felsefenin ağırlıklı olduğu Orta Çağ üniversitelerinde öğretim üyeleri bildiklerini öğrencilere aktarıyorlar, öğrenciler de sorular karşısında öğretim üyelerinden öğrendiklerini aynen tekrar ediyorlardı. Yapılan tartışmalar, gerçekleri ortaya koymak için değil, geçmişten beri bilinenleri tekrarlamak ve güzel konuşma alışkanlığı kazanmak içindi. Güzel konuşanlar genellikle tartışmalarda haklı çıkıyorlardı [33]. Bir öğretim üyesi belirli bir ders kitabından (örneğin Aristoteles'ten) alıntıları okur, standart yorumlarla o ders kitabını, o metni öğrencilere aktarıp öğretirdi. Bu sözlü aktarım sonucunda ders kitapları üzerindeki yorumlar tartışılırdı. Öğrenciler balmumu tabletler üzerine ya da çok az da olsa parşömenler üzerine ders notlarını kaydederlerdi. O dönem için

[29]Grant, 1997, 107.

[30]Donnelly, 2002, s. 21.

[31]Burke, 2000, s. 99-101.; Grant, 1997, s. 109.

[32]Donnelly, 2002, s. 21.

[33]Rudolf Juchhoff, "*Üniversite Kütüphaneleri*". Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Kütüphanesi'nde 11-21 Ekim 1967 günlerinde verilen seri konferanslar, Bornova, İzmir 1968, s. 6.

kağıt üretiminin ve kullanımının az olması nedeniyle her gün kağıt üzerine not almak oldukça masraflı idi. Ders anlatmak ya da konferansın ötesinde tartışmalar yapmak, Orta Çağ üniversitelerinde çok yaygın ve popüler bir öğretim yöntemiydi. Petrus Abaelardus, tarafından geliştirilen bu yaklaşım, iki ya da daha fazla öğretim üyesinin bir tartışma konusu açması, soru-cevap yöntemiyle gerçekleştirilmekteydi. Bazen bu tartışmalar öğrenciler arasında birkaç gün boyunca devam ederdi, öğretim üyeleri arasındaki tartışmalar ise yıllar hatta on yıllar boyunca bile devam edebilirdi. Bu tartışmalar sonucunda Batı Dünyası, Hıristiyan inancını sistematik olarak anlamayı başarmış ve geliştirmiştir. Birçok tartışmanın merkezini Peter Lombard'ın "Book of Sentences"ı oluşturmuş, Thomas Aquinas, Bonaventura, Duns Scotus ve Ockham'lı William gibi Orta Çağ'ın ünlü düşünürleri bu kitap üzerine eleştiriler yazmıştır. Eğitime başladıktan üç ya da dört yıl sonra öğrenciler bir öğretim üyesi ya da öğretim üyeleri komitesi tarafından sözlü sınava alınırlardı[34]. Eğer öğrenci bu sınavı geçerse ***bachelor*** derecesi alır ve asistan öğretim üyesi olurdu. Sonraki iki ya da üç yıllık eğitimin sonunda öğrenci geniş kapsamlı bir yazılı sınava tabi tutulurdu. Bu sınavda da başarılı olur ise, ileri düzeyde bir diploma alır ve öğretim üyesi olmaya hak kazanırdı[35].

İlk üniversiteler olan Bologna, Paris, Oxford, Cambridge ve diğerleri yönetimde özgürlüklerini kazanmışlardı. Ancak bu özgürlük aynı zamanda kendilerini finanse etme zorunluluğunu da beraberinde getirmekteydi. Öğretim üyeleri ücret karşılığı çalışmaktaydılar, bunun yanı sıra kendi öğrencilerinin de geçimlerini sağlamak durumundaydılar. Örneğin, 1209 yılında kurulan Cambridge Üniversitesi'nden bir grup öğrenci okul masraflarının yeterli olarak karşılanmaması nedeniyle Oxford Üniversitesi'ne geçiş yapmışlardır.

Orta Çağ'ın ilk dönemlerinde öğretim üyeleri bilgiyi özet olarak ifade etme yolunu seçmişti. Kitap sayısının azlığı ve kitaba sahip olmanın çok zor oluşu nedeniyle öğretimde bu ilk uygulamanın alternatifi yoktu. Öğretim üyeleri öğrencilerin erişme imkanının çok zor olduğu kaynaklardan bilgileri aktarıyorlardı. Öğretim üyeleri öğretmen merkezli ve etkileşimsiz bir öğretim yöntemi uygulamaktaydılar. Öğretim üyeleri tüm sınıfa hitap etmekteydi, bununla birlikte tüm kararların alınmasında, zamanın kullanılmasında ve konuların seçiminde de yalnızca öğretim üyeleri yetkiliydi. Öğretim üyesi ve öğrenciler arasındaki etkileşim nadir olarak görülürdü. Orta Çağın ilk üniversitelerinde bir dersin işlenişi şu şekilde karakterize edilebilir: Günümüz üniversitelerindeki ders işleme şekliyle karşılaştırıldığında, dersin işlenişi tümüyle sinir bozucu olarak kabul edilebilir. Öğrenci derste anlamadığı bir noktayı sorduğunda, öğretim üyesi ilk seferinde öğrencinin sorusunu cevaplar, bir başka soru sorması halinde ise büyük olasılıkla öğrenci sorusuna

[34]Donnelly, 2002, s. 21.

[35]Rainer Christoph Schwinges, "*Student Education, Student Life*", A History of the University in Europe Volume I: Universities in the Middle Ages, Editor: Hilde de Ridder - Symoens, Cambridge 1992, s. 196-200.

cevap alamazdı. Öğretim üyesi konuyu tümüyle anlatma ve belirli bir zamana sığdırma kaygısıyla dersi sürdürürdü. Birkaç gün içinde aynı öğrenci tekrar söz istediğinde ya da soru sorduğunda öğrencinin bu davranışı dikkate alınmazdı. Böylece sınıfta hiç kimse öğretim üyesine ikinci bir soru yöneltemezdi. Bir başka üzücü nokta ise öğretim üyesinin derse ilişkin olarak tutturduğu notlardır. Bu notlar öğrenciler tarafından üzerinde durup düşünülmeksizin aynen yazılmalı, yani kopya edilmeliydi[36].

Bu tarz bir eğitimden geçen öğrenci başarısız olduğunda ise, bunun nedeni ya öğrencinin derslerine yeterince önem vermediği ya da kavrama beceriksizliği olarak görülürdü. Orta Çağ'da birçok üniversite öğrencisi, klasik öğretmen merkezli eğitim ve öğretim uygulamasına tabi tutulmuştur. Özellikle Erken Orta Çağ boyunca etkileşimli öğretimin uygulandığı okullar çok az ve sınırlıdır. Etkileşimli öğretim yönteminin uygulandığı okullarda öğretim üyeleri öğrencilerin en aza indirgenmiş olan ilgi ve katılımlarını en üst düzeye çıkarabilmek için çaba sarfederlerdi. Öğretim üyesi, tüm derslere konuyu özetleyerek başlar, daha sonra küçük gruplar halinde ya da tüm sınıfa konuyu açıklayıcı aktiviteler yaptırarak konuyu açıklar ve gerekli gördüğü zaman öğrencilerden geri bildirimler alırdı. Etkileşimli derslerde öğrenciler ders esnasında daha az düşünme fırsatı bulurlardı; öğrenciler ders işlenirken öğretim üyesinin sorduğu sorulara da cevap vermek durumundaydılar; derste konu tartışılırken düşüncelerini ortaya koyma şansları ise daha yüksekti. Her iki grubun öğrencileri de aynı sınava tabi tutulur, öğrencilerden derslerde öğrendikleri yazılı olarak istenirdi. Her iki grubun performansı hemen hemen birbirine eşit olmasına rağmen öğrencilerin davranışlarında belirgin farklılıklar gözlenmekteydi[37].

Orta Çağ üniversitesinde yoğun, disiplinli ve sıkıcı bir öğretim programı ve kampus yaşamından söz edilebilir. Bir Orta Çağ üniversitesi öğrencisi için gün kampus bekçisinin tüm şehirde yankılanan alarmıyla sabah saat 5'te başlardı. 5'ten 6'ya kadar toplanırlar ve saat 10'a kadar ders görürlerdi. Ders sonunda pek lezzetli ve hoş olmayan bir çorba ve az biftek vb.den oluşan bir öğle yemeği yenirdi. Öğle yemeğinden saat 5'e kadar derse devam edilirdi. Akşam yemeğinden sonra yatma saati olan 9 ya da 10'a kadar öğrenciler ödevlerini yaparlardı. Bu program ancak ibadet günlerinde ve dini bayramlarda yani üniversitelerin kapalı olduğu günlerde bozulurdu. Tatil günlerinde öğrenciler seyahat edip oyun oynarlar ve bazen kampus dışında da araştırma yaparlardı. Bu şartlar altında çeşitli nedenlerle öğrencilerin yaklaşık olarak 3/2'si altı yıllık zorunlu eğitimi tamamlayamayıp öğretim üyesi olamazlardı. Bu başarısızlığın önemli nedenlerinden biri öğrencilerin şehirlerdeki eğlence merkezlerinde vakit geçirmeleridir. Bir diğer neden ise öğrencilerin 12 yaş gibi erken bir dönemde üniversite eğitimi için evlerinden ayrılmaları ve yetişkin bir insan gibi davranmayı öğrenecek sağlıklı bir çevreyi her zaman bulamamalarıdır[38].

[36]George M. Bodner and Patricia A. Metz, "Cooperative Learning: A Alternative to Teaching at a Medieval University", *Australian Science Teachers Journal*, 43, 1, 1997, s. 23.

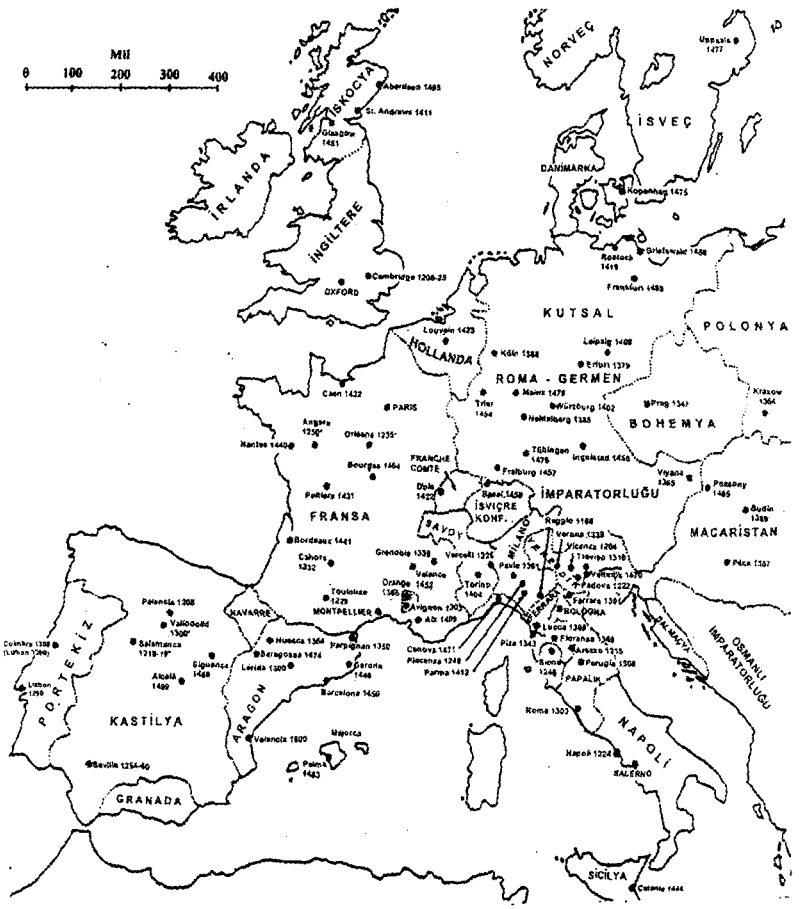
[37]Bodner and Metz, a.g.e., s. 24.

[38]Donnelly, 2002, s. 21-22.

Eğitim-öğretim, kampus yaşamı ve idari yapısıyla ele aldığımız Orta Çağ üniversitelerindeki eğitim sayesinde fakir halkın ve gençlerin belli bir statü ve güç kazanması sağlanmıştır. Kendi koruyucu çevresi içerisinde studium generalé olarak da adlandırılan Orta Çağ'ın ilk üniversiteleri, modern çağdaki üniversitelerin gelişmesi için dönemin karmaşık entellektüel yapısı ve politik müdahalelere rağmen duraksayarak da olsa hayatta kalmayı başarabilmişlerdir. Eski Yunan ve Roma'nın felsefi öğretim ve araştırma kuruluşlarının mirasçısı olarak üniversiteler, Hıristiyan Batı ve İslam Doğu toplumunda genel dini örgütlenmeler içinde kendine özgü eğitim-öğretim sistemleriyle yer almışlardır. Zamanlarını skolastik felsefeye, dinin açıklanmasına ve öğretilmesine ayırmışlardır.

3. Sonuç

9. yüzyıldan 15. yüzyılın sonuna kadar İslam Medeniyeti'ndeki bilimin düzeyi –özellikle temel bilimler ve tıp- Batı Avrupa'dan oldukça ileridedir. Aristoteles'in "doğa felsefesi"nin 13. yüzyılda tekrar ele alınarak incelenmesi din ile bilim arasındaki bazı önemli sorunların çözümünde etkili olmuştur. Orta Çağda ilk üniversitelerin doğa felsefesini benimsemesinde ise Dominiken ve Fransisken tarikatlarının etkisi görülmektedir. Orta Çağ batı dünyasında kurulan ilk üniversiteler doğa felsefesini korumayı ve geliştirmeyi başarmıştır. Böylece dini doktrin ve dogmaların koruyucusu olan kilise ve din adamları zamanla Aristoteles'in doğa felsefesi yaklaşımını kabullenmişler ve bunun sonucu olarak din ve bilim arasındaki uzlaşma çerçevesinde Orta Çağ üniversiteleri varlıklarını sürdürebilmişlerdir. Eğitim-öğretim program ve yöntemleri, kampus yaşamı ve ayrıcalıklarıyla Orta Çağ'ın ilk üniversiteleri olan studium generalélerin gelişimi Orta Çağ'ın dini ve idari baskısı altında oldukça yavaş olmuştur. Bugünkü anlamda üniversite modelinin 13-14. yüzyıllar arası Geç Orta Çağda oluşmaya başladığı görülür. Üniversiteler Orta Çağ'ın çeşitli dönemlerinde dini, siyasi ve ekonomik yönden desteklenerek saygınlık kazanmış, ayrıcalıklı kurumlardı. Orta Çağda bilimsel düşüncenin şekillenmesinde önemli bir rol üstlenmiş olan üniversiteler halen doğa felsefesini yaymakta ve bu nedenle geleneksel olarak bilimsel sorgulama misyonunu devam ettirmektedir.

Harita-1

1500'e kadar Ortaçağ üniversite şehirleri

* Kuruluş tarihleri kesin olmayan üniversiteler

KAYNAKÇA

Anameriç, Hakan, *Kütüphanelerde Yönetim Bilgi Sistemleri ve Bir Model Önerisi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara 2003.

Artz, Frederick B, *Orta Çağların Tini: İ.S. 200 – 1500 Bir Tarihsel Gözlem*, Çeviren: Aziz Yardımlı. 3. Baskı. İstanbul 1996.

Monika Azstalos, "*The Faculty of Theology*", A History of the University in Europe Volume I: Universities in the Middle Ages, Editor: Hilde de Ridder-Symoens, Cambridge, 1992. s, 409-441.

Bilim Tarihine Giriş, [Sevim Tekeli ve diğerleri]. 3.Baskı. Ankara 2001.

Bodner, George M. and Patricia A. Metz, "Cooperative Learning: A Alternative to Teaching at a Medieval University". *Australian Science Teachers Journal*, 43, 1, 1995, s. 23-28.

Burke, Peter, *Bilginin Toplumsal Tarihi*, İstanbul 2000.

Çüçen, Kadir, *Orta Çağ Felsefe Tarihi*, İstanbul 2000.

Donnelly, Matt, "Medieval U." *Christian History*, 21, 1, 2002, s. 19-22.

Eyuboğlu, İsmail Zeki, *Orta Çağ Felsefesi.* İstanbul 2002.

Garcia Y Garcia, Antonio, "*The Faculties of Law*", A History of the University in Europe Volume I: Universities in the Middle Ages, Editor: Hilde de Ridder-Symoens, Cambridge, 1992, s. 388-408.

Grant, Edward, "When Did Modern Science Begin?" *American Scholar*, 66, 1, 1997, s. 105-113.

Geuna, Aldo, *European Universities: An Interptetive History.* http://www.merit.unimaas.nl/publications/rmpdf/1996/rm1996-003.pdf , 1996.

Harris, Michael H, *History of Libraries in the Western World.* Metuchen, N.J. 1995.

Johnson, Elmer D., *A History of Libraries in the Western World.* New York; London 1965.

Juchhoff, Rudolf, "*Üniversite Kütüphaneleri*", Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Kütüphanesi'nde 11-21 Ekim 1967 günlerinde verilen seri konferanslar, Çeviren: Meral Şenöz. Bornova, İzmir 1968.

Kibre, Pearl and Nancy G. Siraisi, "The Instutional Setting: The Universities", *Science in the Middle Ages*, Chicago 1978. s. 120-143.

Küken, Gülnihal, *Orta Çağda Eğitim Felsefesi*, İstanbul 2001.

Le Goff, Jacques, *Orta Çağ Batı Uygarlığı.* Çeviren: Hanife Güven ve Uğur Güven. İzmir 1999.

Leff, Gordon, (1992). "*The Trivium and Three Philosophies*", A History of the University in Europe Volume I: Universities in the Middle Ages, Editor: Hilde de Ridder-Symoens, Cambridge, 1992. s, 307-336.

Makdisi, George, *Orta Çağ'da Yüksek Öğretim: İslam Dünyası ve Hıristiyan Batı*, Çeviren: Ali Hakan Çavuşoğlu ve Hasan Tuncay Başoğlu. İstanbul 2004.

Medieval Universities, http://www.geocities.com/noelcox/Medieval_Universities.htm,

2003.

Medieval Universities, http://www.duke.edu/~jjm6/thesis.html#VII.%20Conclusion, 1995.

North, John, "*The Quadrivium*", A History of the University in Europe Volume I: Universities in the Middle Ages, Editor: Hilde de Ridder-Symoens, Cambridge, 1992. s, 337-359.

"Orta Çağda Avrupa Ülkelerinde Üniversitelere Verilen Hak ve İmtiyazlar", Çeviren: Necmi Eryılmaz. *Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi*, 7, 1, 1971, s. 298-313.

Ögüt, Deniz, "Üniversite Tarihi Üzerine-1", *Yeni Olgu*, 31, 1, 1984, s. 49-51.

Sayılı, Aydın, Orta Çağ İslam Dünyasında İlmi Çalışma Temposundaki Ağırlaşmanın Bazı Temel Sebepleri (Avrupa ile Mukayese), *Araştırma* I, 1963'ten ayrı basım. Ankara 1964.

Schwinges, Rainer Christoph, "*Student Education, Student Life*" A History of the University in Europe Volume I: Universities in the Middle Ages, Editor: Hilde de Ridder-Symoens, Cambridge, 1992. s, 195-243.

Siraisi, Nancy, "*The Faculty of Medicine*", A History of the University in Europe Volume I: Universities in the Middle Ages, Editor: Hilde de Ridder-Symoens, Cambridge, 1992. s, 360-387.

Tekeli, Sevim, *Modern Bilimin Doğuşunda Bizans Etkisi?*. Ankara 1975.

Verger, Jacques, "*Patterns*", A History of the University in Europe Volume I: Universities in the Middle Ages, Editor: Hilde de Ridder-Symoens, Cambridge, 1992. s, 35-76.

Versan, Vakur, "Üniversitelerin Tarihi Gelişimi ve Toplumsal Görevi." *Hukuk Araştırmaları*, 4, 1-3, 1989, s. 13-17.

Yıldırım, Cemal, *Bilim Tarihi*. 8. bsk. İstanbul 2003.

Abstract: *The Early Universities in the Middle Ages: Studium Generale*

This paper, basically, examines medieval universities as the most important foundations in the Middle Ages into the approach of their being founded, and evolvement, and education and training methodologies under the political and intellectual conditions of that time. Moreover, various concepts regarding medieval universities are explained. The universities of the middle ages, constituted as a form of conventional society at the beginning, are also elucidated by means of their roles and contributions to exploring new scientific branches. On the otherer hand, it is observed that being privaleged as the faculty and scholars of the universities under a remarkable scholastic and administrative pressure is also considerable for the future mission of these institutions. It is also given attention of these first universities in Europe, formerly known as Studium Generalé has certain differences with their education programs and curriculum as well as their campus life.